БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттингеш

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 ДЕКАБРЬ 2 ВТОРНИК № 237 (4207)

Өртээ 20 коп.

Чеди чылдың планының идип үндүрген сорулгаларының өндүр чаагайы ажылчы чоннуң калбак массаларының коммунистиг медерелин улам ыңай бедидерин, бистиң кадрларывыстың, бүгү совет кижилерниң марксисчи-ленинчи кижизидилгезин күштелдирерин негеп турар.

(СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң тезистеринден).

ПРОДУКЦИЯНЫҢ БОТ-ҮНЕЗИН ЧИИГЕДИР БОЛГАШ ШЫНАРЫН БЕДИДЕР

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин бүгү совет улус кайгамчык улуг көдүрлүүшкүн-биле уткаан. «1959 — 1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары» болза, бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкуннуң улуг чаагай программазы болуп турар.

Партияның XXI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүсетпишаан, областың үлетпүр үндүрүлге черлериниң коллективтериниң хөй нуруузу бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. Шуурмактың үлетпүр комбинадының, Кызылдың даараныла комбинадының, тууйбу заводунуң ажылчыннары боттарының бүдүрүлге планнарын ай бүрүзүнде ажыр күүсетпишаан, продукцияның шынарын бедидип, бот-үнезин чиигедип турар.

Бүдүрүлге планнарын чедишкиниг күүседириниң кол чугула негелдези болза, продукцияның бот-үнезин улам-на чиигедири, шынарын бүгү-ле хемчеглер-биле бедидери болур. Кызылдың ыяш заводунуң ажылчыннары бүдүрүлге планын чыл эгезинден бөөр үргүлчү ажыр күүседип, продукцияның шынарын өскижидип, бот-үнезин чиигедип, чыылдалар планын боттандырбышаан, 157 муң рубльдиг камналгазын чедип алганнар. СЭКП-ниң XXI съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр төлөөде, бүдүрүлге планнарын хуусаа бетинде күүседир, продукцияның шынарын өскижидер, бот-үнезин чиигедир дээш социалистиг чарышты ажылчыннарның ортузунга калбарткан түңнелинде экономиктиг дээре көргүзүглерни үстүнде бүдүрүлге черлериниң коллективтериниң чедип алганын демдеглээр херек.

Партияның XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин областың үлетпүр бүдүрүлге, транспорт болгаш тудуг черлериниң ажылчыннары бедик көдүрлүүшкүннүг, организастыг танышышаан, боттарына чаа, тодаргай хүлээлгелерни алгылаан. Чижээ, Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы болур Хову-Аксы комбинаттың ажылчыннары тудуг ажылдарының бот-үнезин чиигедирин, шынарын өскижидирин, темпизин дүргедедирин, көдээ ажылагый транспортунуң автобаазазының чоллачылары тонна-километрниң бот-үнезин чиигетпишаан, чыл төнчүзүнге чедир 200 муң рубльдиг орулгазын, 40 муң литр бензининиң камналгазын чедип алырын хүлээнгеннер.

Бүдүрүлге планнарын хуусаа бетинде күүседир, эң дээре шынарлыг продукцияны ажылчы чоннарга бөөр, камналганы чедип алыр дээш демисел ажыл-агый удуртукчуларының, партия болгаш профэвилел организацияларының хүн бүрүде кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Мындыг турбуже, продукцияның бот-үнезин чиигедири, шынарын бедидери, чыылдалар планын күүседири дээш демиселди чамдык бүдүрүлге черлеринде ам-даа кошкак чорудуп турар. Эрткен он айларда бараанныг продукция бүдүрер планын Сарыг-Септиң, Бай-Хаактың райүлетпүр комбинаттары, Кызылдың колбаса фабриказы, аъшчем комбинады чедир күүсетпээн.

Ниити продукция бүдүрериниң планын күүседири-биле кызыгаарлаттынмышаан, бүдүрүлгениң экономиктиг чугула көргүзүглерин сонуургап көрбес чорукту моон соңгаар болдуруп болбас. Бүдүрүлге бүрүзүнүң экономиктиг көргүзүглерин өскижидер, хамыктың мурнунда продукцияның шынарын бедидер, ооң бот-үнезин чиигедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка өстүрер дээш социалистиг чарышты ажылчыннарның ортузунга улам калбартыры, бүдүрүлге черлеринге партийжи масса-политиктиг ажылды күштелдирери эргежок чугула.

Ажылчыннарның техниктиг билиин бедидери, бүдүрүлгениң мурнакчы аргаларын шиигээдип ажыглаары, күш-ажылдың чурумун быжыглаары бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын өскижидеринге, бот-үнезин чиигедиринге болгаш орулгалар планын чедишкиниг күүседириниге улуг рольду ойнаар. Ынчангаш, ажылчыннарның техниктиг мергежилин бедидеринче, мурнакчы дуржулганы солчурунга ажылчыннарның бүдүрүлге хуралдарын, мурнакчылар-биле беседаларны доктаамал организастаарынче кичээнгейни күштелдирер херек. Ол ышкаш бүдүрүлгениң экономиктиг көргүзүглерин өскижидер, иштики курлавырларны бүрүн ажыглаар дугайында айтырыгны ажылчыннарның хуралдарынга тодаргай чугаалажып, оларның санал-оналдарын алыры чугула.

Продукцияның шынарын өскижидер, бот-үнезин чиигедир дээш демиселди чамдык райүлетпүр комбинаттарында четпес чорудуп турарын демдеглевейн барып болбас. Чамдык үлетпүр комбинаттарының бүдүрген продукциязының шынары чавыс болган ужурунда, ук продукцияны хүлээп алырындан садыг организациялары ойталаар таварылгалар моон мурнунда тургулаан. Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деңнели соксаал чокка бедип турар. Ынчангаш, бүдүрүлге черлериниң берип турар продукциязының шынарын өскижиринге чоннуң негелдези дыка улгаткан.

Продукцияның бот-үнезин чиигедириниң, шынарын өскижидериниң кол үүлдериниң бирээзи болур ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидеринче, хөреңгилерни болгаш материалларны камналгалыг ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирери бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларындан, партия, совет болгаш профэвилел организацияларындан негеттинип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXI съездизинге алдар кыдыр бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын улам өскижидер, бот-үнезин чиигедир дээш алган социалистиг хүлээлгелеривисти амыдыралга эрестиг боттандыраалыңар!

СЭКП-НИҢ XXI СЪЕЗДИЗИН ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКУУЛ

Тес-Хем районнуң партия активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын чугаалашкан. Актив эш Хрущевтуң СЭКП XXI съездизинге илеткелиниң тезистерин чаңгыс үн-биле деткээн.

Чурукта: солагай талазында зал, оң талазында Ленин аттыг колхозтуң даргазы эш Ч. Биче-солдуң санал берип турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

Алдарлыг чарыштың оттары

Москва-Сортировочная депозу. Делгем Төрээн чуртувустуң бүгү-ле хоорайларында болгаш суурларында ол бүдүрүлгеня ам билип турар. Ооң цехтериниң бирээзинге «Коммунистиг күш-ажылдың цехи» деп атты ВЛКСМ ТК тывыскан. Найыслалдың хөй-хөй үлетпүр бүдүрүлгелериниң аныяк ажылчыннары ол алдарлыг чарышта кирип турар. «Хүреш» заводтуң эптелге цехинге аныяк коммунист Владимир Коротыгин баштаан слесарьлар бригадазы чыылган. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ат дээш чарышка ол база кирерин шиитпирлээн. Ноябрьда үш ажыг нормаларны күүседирин, ооң соонда дараазында ай бүрүзүнде ажылдап кылышкыныы үш катап көвүдедирин слесарьлар хүлээнгеннер. Оон аңгыда, бригаданың кежигүннери 1963 чылга чедир техниктиг өртүмак эртемни алыр. Ам Владимир Коротыгин болгаш ооң өштери Алексей Зиганов биле Иван Степанов кежээки школага өреник турар, а Валерий Колобанов дээди өредилге черинге кириринге белеткел курстарында өренип турар.

«Парижская коммуна» дээр идик фабриказынга Люба Князькова баштаан быжыкчыларның комсомолчуаныяктар бригадазы чарышты эгелээн. Идик кылыкчылары ай санында норманы ажыр күүседип, дециметр материал бүрүзүн эң боттуг ажыглап турган алгынын 3,5 хуузун камнап алырын шиитпирлээн. Бригаданың кежигүннери идепкейлиг чаарттыкчылар болуруп, чүгле бүдүрүлгеге эвес, харын амыдыралга база үлегерлиг болуруп аза-ванар. Уругларның чамдыызы техникумда, өскелери ажылчын аныяктар школазында, чамдыктары дээди өредилге черинге кириринге белеткел курстарында өренип турар.

Бедиткен хүлээлгелерни алганнар

БАЙ-ТАЛ. (Телефон-биле). Коммунизм тургузуушкунунуң улуг программазын айыткан, СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин совет кижилер калбак таныжып турар. Бай-Тайга районда Сталин аттыг колхозтуң төвүнге хөй кижи киржикчилиг хурал болган. Аңаа сес ап чүве чугаалаан кижи бүрүзү чоннуң материал-культурлуг деңнелин улам чаагайжыдарынга партия болгаш чазактың улуг кичээнгей салып турарын колхозчуларның амыдыралында чижектерге көргүзүп чугаалаан.

Колхозтуң организас тургузуу быжыып, экономиказы өзүп турар. Бүдүрүлгениң болгаш культура-амыдыралдың тудуглары немежип турар. Колхозчуларны чуртталга бажыңнары-биле хандырар айтырыг барык шиитпирлеттинген. Чүгле бо чылын безин чуртталганың 47 тудуглары ажыглада кирген, 6 автомашиналарга чаа гараж болгаш өске-даа чугула тудугларны кылган.

Тудуг бригадазының бригадири эш Делег-оол болдуунуң саналынга, — келир чылдың тудугларынга белеткээр 4500 кубометр ыяжывысты декабрьның 30-ге чедир доозуп, ону шуптузун машина оруунга сөөртүп алыр бис. Ол ышкаш артель бүдүрүлгезинге база школага хереглээр 400 кубометр оттулар ыяшты ол хуусааның иштинде бүрүн белеткээр бис — дээн. Ол болза, съездиге бригаданың күш-ажылчы белээ болур.

Хуралга санал берген Сарыг-Тараа, Анай, Куусаал болгаш өске-даа колхозчулар улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларын чаңгыс үн-биле деткээн. Олар төрээн колхозуңуң улам чаагайжыдылгазы дээш мурнукузундан каш дапкыр күүсеницкиниг ажылдаарын хүлээнген.

Социалистиг чарышты улам калбарткан

Областың эң улуг чаа тудугларының бирээзи—Ак-Товуракның «Тыва-асбес» комбинадының тудугжулары бо хүннерде бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар.

Амгы үеде тудугжуларның коллективи комбинаттың энергетиктиг базазының болгаш дузалал объектилериниң, чуртталга бажыңнарының тудугларын чорудуп турар.

Бо чылдың сөөлгү каш айларының иштинде комбинатта тудуг бригадазы өлөөн каш чуртталга бажыңнарының, дизельдиг электростанциязының, түүйбу заводунуң, ыяш заводунуң, электро удазыннарының тудуунга үүктел чокка ажылдап келген. Тудугжулар партияның өөлчет чок XXI съездизинге күш-ажылчы белектер-биле төлептиг ужуражыр дээш боттарының аразында социалистиг чарышты улам калбартканнар.

Бригадир Моңгуш Колур-оолдуң удуртканы дашчылар бригадазы бо чылын 10 ажыг ийи квартиралыг чуртталга бажыңнарының ханазын шынарлыг кылдыр салып доосканнар. Кижи бүрүзүнүң шулургу кызымаккай ажылының түңнелинде бригада ниитизи-биле бо чылдың 10 айларының бүдүрүлге онаалгазын 140 хуу кылдыр күүсеткен.

Бызаңчылар Петр Рассказов, Моңгуш Борышпан, печка салыкчызы Гусев, дарган Коренко, маска кагыкчызы Гомжин, ыяш сөөртүкчүзү тракторист Ефремов база-ла күш-ажылчы тиилелгелерни чедип ап турарлар.

Тудугжу коллектив сөөлгү үеде өөрү каш объектилерни ажыглалга кирген. Оларның иштинде 44 олуттуг столоваланы, чунар бажыңны, даштан туткан магазинни, хлеб быжырар, кондиттер кылыглары бүдүрер черлерни болгаш өске-даа чугула объектилерни дооскаш ажыглалда кирген.

Тезистер тыва дылда

«1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары» деп, СЭКП-ниң XXI съездизинге Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин болгаш «Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш чуртта улус өредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистерин чоокку хүннерде тус-тус номнар кыдыр тыва дыл кырынга парлап үндүрер.

КЫЗЫЛДЫҢ НИИТИ БИЛИГ ШКОЛАЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ЧАМДЫК БОДАЛДАР

Школаны эде тургузар дугайында айтырыгны партия биле чазак чогуур-өй-шаанда тургускан. Тезистерни номчуп олурарга совет кижилерниң бодалдарын ында кирген. Шынавыла бистиң амгы турун турар школаларывыс амыдыралдан хоорук. Ынчангаш СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Школаның амыдыралбиле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш чуртта улус өредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында» тезистерин бүгү чон-биле бир дөмей байырлап хүлээп албышаан, бүрүнү-биле деткип турар мен.

Бүгү уруглар «ажыктыг күш-ажылга, коммунистиг ниитилелдиг тургузуушкунунга киржиринге белеткенир ужурлуг» деп тезистерде чугаалап турар. Күш-ажылды кылып билир, калбак билиглиг кадрлар белеткээринге улус өредилгезиниң амгы турар системазы таарымча чок болгаш ыңдыг кижилерни берип шыдавас. Күш-ажылга кижизидилге чокта кижизидилге дугайында чугаалашкан-даа ажыы чок деп А. Макаренко чугаалаан.

Тываның аныяк үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйы шапкыныбиле хөгжүп орда, областың байдалдарын база барымдаалааш, Кызыл хоорайның чамдык ортумак школаларын сес чылдыг кылдыр чоорту эде тургузары негеттинин келген. Мен бодаарымга 7,9,10 болгаш өске-даа школаларны сес чылдыг кылдыр эде тургузары чугула. Чүге дээрге хоорайның бүдүрүлгелери тээ амыдырал ыңдыг школаларны сайзырап, чаа заводтар ажыттынып турар апарган. Оларга бедик мергежилдиг ажылчыннар херек апаары чугаа чок.

Оон-биле кады области Хову-Аксы база Ак-Довурак дээн ышкаш чуртка ужур-дузалыг бүдүрүлгелериниң тудуглары чоруп, оларның продукция бөөр үези чоокшулап келгенде сес чыл школазын дооскан аныяктар оларга чугаа чок хөй-хөйү-биле ажылдап болур.

Кызылда септелге, алгы, хлеб заводтары болгаш өске-даа бүдүрүлгелер боттарының шефтеп турары школаларындан чыл санында доозукчуларның күзелин ёзугаар эдээн каш кижилерни алырын бодап алган турары эргежок чугула болгу дег. Чижээлээрге, областың культура эргелелиниң типографиязы № 7 болгаш өске-даа школалардан аңаа ажылдаар чүткүлдүг доозукчулардан алгаш, оларны бедик мергежилдиг полиграфистер кылып шыдавас деп бе? Ол ышкаш өске-даа бүдүрүлге черлери бар болгай.

Чамдык школаларны өреникчилериниң түс-түс мергежилдерин барымдаалааш, он бир чыл хуусаалыг ниити эртемнер школазы кылдыр эде тургузарын чуртта улус өредилгезиниң системазын эде тургузар дугайында тезистерде сүмелээн. Бир турарының эргежок чугулазын негеп турөр болганда Кызылдың № 2 болгаш № 10 школаларын он бир чылдыг ниити билиг школалары кылдыр чоорту эде тургузарын көрөе чогуур. Ол школалар өскелерине бодаарга эдээн таарымчалыг. Оон-биле кады хоорайда кайы бир школаны ажылчын аныяктар ажылдавышаан эөлчеглиг өөренир школа кылдыр тургузары чугула.

Чурттакчылыг улуг өвес черлерге I—IV класстарлыг эге школаны артырып каары чогуур. Ол школаларны доосканнар аңаа чоок турар школаларның 5 класынга кирерин тезистерде бижип турар. Бодап көөрге, чүгле көдээ черлерге эвес, хоорайларга безин эге школа хамаан чок үш класстыг школаларны тургузуп болгу дег. Үш класстыг школага башкыларның ажылы чиигээр болгаш бичии уругларның оилигни ханызы-биле шиигээдип алырынга идиг болур.

Үш классталыг школаларга күш-ажыл кижизидилгези чок болур кылдыр бодаар болза шын эвес. Ынаыг школаларга колдуунда бичии уруглар турар болганда олар-биле ажылдаары харын эптиг апаар. Олар нургулайында-ла школа чанының участоктарынга ажылдаар болгаш саазын, хырба-биле чүү-хөө кылырлар, а уруглар даараныла болгаш «Уе холдар» бөлүмнеринге киржир. Дөртү класска чаа эртемнер немежир болганда олар-биле ажылды база чаарткы дег.

Школаларны эде тургузар дугайында тезистерни чугаалажып турган, чаа школаларга өөренир уругларның назы-харының дугайында айтырыгны көрөе чогуур. Бо дугайында мөөн хууда бодалым мындыг: эде тургустунган школаларга уруглар 8 харлыысын эгелээн бирги класска өөредир. Сес чылдыг школаларны дооскаңда уруглар 16—17 харлыг турар болгаш паспорт ап, кандыг-даа бүдүрүлге черлеринге ажылдап болур. Улгалы бергеннерден негелде-даа улуг болур болгаш оларның ажылга-харысалгазы бедир. Уругларны эмин эртир бичиизинден эгелеп өөредирге олар сес чыл школазын дооскаңда бичии хевээр болгаш оларга ажылдаары-даа берге.

Сес чыл школазы дээрге чеди чыл школазынга бир чылды немеп кааны ол эвес. Ол мурнуудаагызындан үнделгени-биле өске болгаш кол кичээнгейни күш-ажыл кижизидилгезинче угландырар. Ол ажылды чедишкиниг чөрүдүрдө эде тургустунар школаларның материалдыг базазын быжыглап, бажыңын делгемчидер болгаш таарыштыр деринир. Сес чыл школаларынга физика, химия болгаш өске-даа эртемнерниң кабинеттерин дерип кылыр. Ол ышкаш күш-культура болгаш активый эдээрлиг болуру чугула.

Эде тургустунган школаларга кичээлдерни чүгле чаңгыс эөлчеглиг кылза эки. Ол чоорук башкыларның болгаш өөреникчилериниң ажылын чиигедир болгаш күш-ажылга оларны чаңчыктырарынга улуг идиг болур. Кичээлдерни ийи эөлчеглиг тургузар болза, чамдык кабинеттер эөлеттине берген турар, а кичээлден хостуг уруглардың күш-ажыы кижизидилгезинге шаптыктай берип болур.

Эде тургустунган школаларга пионер болгаш комсомол организацияларының ажылы база кол черни эдээн турар. Сес чыл школаларынга пионер, а он бир чылдыынга — комсомол организациязының ажылы колдаар. Ынчангаш школаларга бүдүрүлге болгаш көдээ ажылагыйының үндезиннери-биле танып, өске ажыы чок вожатыйлар, комсоргтар гурар болза чогуур. Ындыг болганда вожатыйларның, комсоргтарның болгаш эге класстар башкыларының чайгы семинарларын организастаары негеттинин келир.

Оон аңгыда бир класска өөреникчилериниң саныын 30-деп көвүдетпези чугула. Оон көвүдээрге башкыга ажылдаары дыка аар апаары билдингир. Бо дугайында башкылар-даа, улус өредилгезиниң органнары-даа бодаа артык өвес.

Е. ЛУБОШНИКОВА,
№ 5 школаның башкызы.

Кызыл хоорайның эөлчеглиг XIII партия конференциязы

Бо чылдың ноябрь 29-та Кызыл хоорайның эөлчеглиг XIII партконференциязы болган. Конференцияга мөөн адаанда айтырыгларны чугаалашкан:

1. СЭКП хоркомунуң ажылының дугайында отчет.
2. Партия хоркомунуң ревизия комиссиязының ажылының дугайында отчет.
3. СЭКП Кызыл хоорай комитедин соңгууру.
4. Партия хоркомунуң ревизия комиссиязын соңгууру.
5. Областың VIII партия конференциязынга делегаттар соңгууру.

Конференцияның дугайында отчет дараазында солунга парлаттынар.

Москваның чоогунда хоорай

Москвадан ырак эвесте, Октябрь демир оруунуң Крюково станциязының районунда хоорайны — найыслалдың кожазы хоорайны тудуп турар. Москва чоогунуң ол чаа хоорайын планнаарының шыйыг төлевилелин Москваның архитектуратудуг чөвүлели ноябрь 26-да көргеп болгаш чүүлдүгүнгеен.

Бо хоорайны 65 муң кижи чурттаар кылдыр тудар. Октябрь демир оруунуң болгаш Ленинград оруунуң аразында ийи муң гектар чыгам девискээрин бо хоорайны тударынга тускайлаан.

Чаа хоорайга колдуунда дөрт каат бажыңнарны тудар. Чаа кылып турар кылымал улуг суг хөлбөөниң эринде эң эки черни ооң төвү кылдыр тускайлаан. Хөй-ниитинин эң улуг бажыңнарын ол черге тудар, бөлүк спорт тудугларын тудуп, паркты кылган турар.

Төлевилел ёзугаар бүгү чурттал-га тудуун 10 бичии районнар кылдыр хуваар. Оларның тус бүрүзүнге-ле 6500 кижи чурттаар. Бүгү районнарны ногаанчыдар болгаш чаагайжыды тудар. Чурттал-га кварталдарын, кудумчуларны болгаш шөлдерни ногаан үнүштер-биле шимээр.

Москвадан хөй-хөй үлетпүр бүгүрүлгелерин чаа хоорайже шилчидер.

(СЭТА).

Ниити-политиктиг журналдар коммунист бүрүзүнге херек

1959 чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга бижидилге бо чылдың октябрьден бистің областың бүгү-ле районнарынга әгелеән.

СЭКП ТК-ның органы «Коммунист» журнал совет улустың идейполитиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга аажок улуг ужур-дузалыг. Бистің партиявыстың хүрээлениниң идея талазы-биле арыг болгаш улам сырый каттышкан чоруу дээш идеиейлиг демиселди ол чорудуп турар. СЭКП-ниң төөгүзүнүң, коммунизм тургузуушкунунуң практиказының талазы-биле, иштики болгаш даштыкы политика дугайында, марксизчи-ленинчи философия, политекономия дугайында, партия тургузуунуң айтырыгларының талазы-биле үүлдерни журналда бижип турар. Журнал коммунистерниң политиктиг өөрүлдезинге дузалап, тайбың, демократия, социализм дээш, улустар аразынга найырал дээш демиселди чорудуп, дайын кысыкчыларын сойгалап илередип турар.

Журнал болдунуң туруп келген чылдарының дургузунда совет номчукчуларның ортузунга калбак нептереэшкинни алган.

Партия ажылдакчыларының болгаш партия активинин ажыл-амыдыралынга «Партийжи амыдырал» деп журнал улуг ужур дузалыг. Ол журнал партия тургузуунуң айтырыгларын чырыдып, үлетпүрде, тулугда, транспортта, көдөө ажылагыйда партия организацияларының ажылының дуржулгазын байыдып, иштики болгаш делегей амыдыралының айтырыгларын чырыдып, пропагандистерге, агитаторларга ажыглаар үүлдерин бижип турар. Партия ажылдакчылары журналга боттарының ажылының дуржулгазын солчуп, боттуг саналдарын киирип турарлар. Партия организацияларының амыдыралының дугайында информацияларны калбаа-биле чырыдып турар.

Айда ийи катап үнер «Агитатор» деп журнал политиктиг темаларга үүлдерни парлап, үлетпүрүнүң, көдөө ажыл-агыйының, совет культураның, өртемнин, техниканың, литератураның болгаш уран-үүлдүн айтырыгларының талазы-биле материалдарны, беседаларның темаларын агитаторларга берип турар.

«Политиктиг бот-өөредилгеге дуза» деп журналдың сорулгазын ооң ады безин тодаргай айтып турар. Теоретиктиг айтырыгларның талазы-биле, партия школаларының, семинарларның, белгүмнериң ажылының дуржулгазының дугайында, партия чырыдышкынының четкизинге кичөөлдерни канчаар организастаар талазы-биле үүлдерни журналда бижип турар.

Ындыг турбуже партийжи-политиктиг журналдарга бижидилге Бии-Хем районда болгаш Кызыл хоорайда дыка ооҗум чоруп турар. Чамдык партия организацияларының секретарьлары коммунистер, ажылчыннар, колхозчулар кандыг журналдарны чагыдып ап, номчуп турарларын деп чүвени сонуургап көрбейн турарлар. Бии-Хем район ышкаш хөй колхозтарлыг, үлетпүр бүдүүлгелерлиг, хөй коммунистерлиг район бо чылдың ноябрь 20-де чедир «Коммунист» журналды чүгле 8 кезекти, «Агитаторну» 2, «Партийжи амыдыралды» 13, «Политиктиг бот өөредилгеге дуза» деп журналды 11 кезекти чагыдып алган чорукту дыка четпес деп көөр херек.

1959 чылдың журналдарынга бижидилге декабрьниң баштайгы он конуунда доостур. Ынчангаш, харылзаа ажылдакчылары, хөй-иштиниң парлалга тарадыкчылары, партия организацияларының секретарьлары коммунист бүрүзү-биле беседаны чорудуп, бүгү-ле коммунистер журналдыг турзун дээш, журналдарның ужур-дузазын калбак тайылбырлап, бижидилгени дүрген доозары чугула.

Н. ТЕМБРЕК.

„Өөк“ совхозта тудуг ажылының чамдык чедишкиннери

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунда тудуг ажылы бо чылын мурнунда чылдарга деннээрге темп талазы-биле дүргедээн болгаш шынар талазы-биле өкижээн.

Бо ажыл-агый чылының өгезинде партияның бир ажык хуралынга актив-биле кады 1958 чылда тудуг ажылының болгаш тудуг кадрларының хуваалдазын өде тургузарының тодаргай планын чугаалажып көрген турган. Ол хуралдан тудугга ажылды өкі организастап, удуртуп шыдапкы дег дуржулгалыг тудугжу коммунистерни чоруткулаан. Чурталга бажыннарының, бүдүүлге тудугларының ажылдарынга бригадирлеп ажылдаары-биле коммунистер Чолзай Байкара болгаш Болдынов Иван оларны, хову турлаының тулуунче дуржулгалыг тудугжу Цыганцев Анатолийни совхозтуң дирекциязы болгаш партия организациязы чоруткан турган.

25 кижи составтыг тускай бригаданы тудуг материалдары белеткээри-биле үскеш, аная ажыглаары-биле 30 аттарны, 3 ыяш сөөрттүр машиналарны база бир «ДТ—54» деп тракторну быжыглаан турган. Ыяш белеткелиниң ажылын удуртуун десятник Георгий Баевке дааскан.

Кыштың улуг соогунуң үеинде безин ыяш белеткелинге ажылдап турган ыяш кезикчилери Василий Суханов, Михаил Ведерников, Бавуу Санжап, Кузнечик Кузей олар совхоз тудуунга хереглеттинер эки шынарлыг тудуг ыяжын белеткеп, хүнде 7 кубометр ыяшты кезер турган, 21—25 кубометр ыяшты кезин турганнар.

Бескен ыяшты машина оруунга чедир ат-биле сөөрттүр ажылга Николай Фунтиков, Федор Теплых, Чанзыкпан Монгуш болгаш тракторист Николай Попов идепкейлиг киришкеннер. Совхозтуң механизаторлары көдөө ажыл-агый машиналарының септелгезин бүрүн доосказ, тайгаже үнүп, ыяш белеткелинге дузалажып ажылдай бергеннер. Кыска хуусаанның иштинде олар үчүге боттарының шудургу күш-ажылының түнелинде 900 ажыг кубометр ыяшты белеткеен. Ол ажылдарга улуг дузаны пилорамщик Виктор Анчидаев болдунуң дузалакчылары Валерий Сорокин, Алексей Кирсанов олар-биле кады ыяш белеткелиниң чери Чаңгыс-Аашка пилорама тургусканнар. Ыяш белеткелиниң черинге пилораманы тургускан чорук улуг ужур-дузалыг болган.

Ыяш белеткелинге ажылдап турганнарның аразынга социалистиг чарышты баштайгы хүннерден өгелеп калбарткан болгаш агитас-массалыг ажылды күштелдирип, лекция, беседаларны номчуп, кинону көргүзүп турган. Ол чорук күш-ажылдың сагылга-чуруумун быжыглаарынга улуг идиг болган.

Ыяштан ангыда тудуг ажылынга чугула материалдар даш болгаш чугай болур. Белеткеттинген дашты чурталга болгаш бүдүүлге бажыннарының фундаментизин, печкалар фундаментизин салырынга ажыглап турган.

Даш белеткелинге пенсионер коммунистер Тетерин болгаш Моставщиков олар совхозка улуг дузаны чедирип, 350 кубометр дашты белеткеен.

Моон мурнунда чылдарда совхоз бодунуң хереглелинге чугайны Туранның райулетпүр комбинадынган садып ап турган. Ол чорукка транспорт база херек, ооң ангыда чугайны садып алырынга хөй санныг акша хөренги база негеттинип турган. А бо чылын совхоз чугайны боду бүдүүлүп ап турар апарган. Бо херектиң өгелекчилери коммунист Николай Доржу болгаш ооң өжи Михаил Доржу олар болганнар. Суурдан 6 км черде чугай даштыг чер тывылган. Аная чугай өртедир чер тургузуп ап болур тур деп саналды олар амыдыралга боттандырып, чугай өртедир черге негеттинер бүгү үүлдү белеткээш, өртедилге печказын тургускан. Чугай даҗы казар черден өртедир печкага чедир 35 метр черде олар аскылыг орукту кылган. Ол чорук күш-ажылды элээн чиигтевен болгаш ооң бүдүрүкчүлүү улгаткан. 35 тонна эки шынарлыг чугайны ол ийи өөнүктер совхозка белеткеп бергеннер.

Тудуг материалдарының белеткели-биле чергелештир тудуг ажылы база-ла калбарган турган.

Совхозта тудуг талазы-биле прораб Николай Терентьевич Башков мынчаар чугаалап турар:

— Бүдүүлге тудуглары-биле чергелештир кол кичөөнгейни чурталга бажыңдарының тудуунче угландырган. Ол чорук совхозтуң ажылчыннарының амыдырал-чурталгазын бедик деңнелче көдүрериниге өргежок чугула деп чүвени йартия хуралынга чугаалашкан бис. Тудугнуң темпизин дүргедир талазы-биле биске мындыг арга турган: бир тудуг бригадазынга харыгда тудары-биле 3 бажыңны хүлөөдип бөөр. Кажан бирги бажыңга тудуг материалы четпестей берге даразында бажың тудуунга ажылдалыр, а бир өвес ол бажыңның материалы четпестей берге даразында 3-кү бажыңче киирер. А ол аразында материалы четпейн турган бажыннарга материалды канчап-даа сөөртүп четтигиптер. Моон түнелинде тудуг материалы чок дээш манап олурар чорук болбайн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедик болуп турар. Тудугжулар кандыг-бир ажылды өгелөөр мурнунда оларга аккордтуг онаалгаларны бөөр болгаш ажылды декадалап хүлөөп ап турар бис. Ол чорук ажылга будулгаазыныг чорукту болдурбайн бухгалтериянның ажылын база чиигедип турар.

Николай Терентьевич Башков тудуг ажылынга 6 чыл чедир прорабтап ажылдап турар. Бо үениң иштинде тудуг ажылының талазыбиле ол улуг арга-дуржулгалыг мастер болу берген.

Совхозта кылдынган тудугларын кол-колу-биле танылларга мындыг:

Чыл өгезиндеө бөөр план өзугаар 4 чурталга бажыңнарын тудары көрдүнген турган болза, 14 бажыңнарны тудуп алган. Шанактаровка деп черде столоваялыг, общежитиелиг, чунар бажыңныг, чанында септелге мастерскаялыг улуг хову турлаан тутказ, айыттынган хуусаадан 1 ай бурунгаар ажыглалга киирген. Чурталга бажыңнары болгаш хову турлаының тудугларынга 400 муң ажыг акша хөренгини совхоз үндүрген. Элээн улуг тудугларны фермаларда база чоруткулаан: Чкаловка фермазында 200 баш бызаа кирер бызаа кажаазын, Кошбейде кышкы үеде хөй төрүүрүнге ажыглаар 350 дербелчин метр шөлдүг чылыг кажаанның тудуун доосказ, ажыглалга киирген. Чкаловка фермазында ийи саалда агрегадын тургускан болгаш автосуггарылганы кылган. Кошбей, Чаңгыс-Ааш, Чкаловка фермаларынче совхозтуң төвүнден бедик волтулуг электри шугумун шөйүп турар. Ам удавас малчыннарның ында бажыннарынга Ильичиниң лампалары кыва бөөр.

Шанактаровкада автолезинни тургускан, ооң чанында 200 тонна тараа кирер улуг складты тудуп доосказ.

Совхозта чаа тудуглар-биле чергелештир ажылчыннарның чурттаг турары эрги квартираларның болгаш мал кажааларының септелгезин кышкы байдалга таарыштыр кылып белеткеен. Бо бүгү эрги, чаа тудуг ажылдарын кылып чорударынга 1 миллион 200 муң рубль түңнүг акша хөренгини совхоз чарыгдаан.

Совхоз директору Евгений Кондратьевич Хвостовтуң чугаазы-биле алырга, совхозта чурталга бажыңнарының талазы-биле айтырыг моон мурнунда 2 чылдар бурунгаар берге айтырыгларның бирээзи турган. Ам ону шинтпирлеттинген деп дидими-биле чугаалап болур. Октябрьниң 41 чыл ооның байырлалын таарыштыр 30 өг-бүлелер чаа туттунган чырык, чылыг бажыңнарже көжүп киргеннер.

СЭКП-ниң XXI съездизинге өш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистери совхозтуң ажылчыннарын күш-ажылчы көдүрүүшкүнче кыйгырган.

1959 чылда совхозтуң тудугжулары 32 тракторларга септелге-механиктиг мастерскаяны, 4 одуруглуг 220 инек кирер улуг кажааны болгаш шывыглыг, механизастаттынган улуг шанны болгаш өскедаа тудугларны тударынга 3,5 миллион рубльди чарыгдаар деп шинтпирлөөннер.

П. ЧЕЛБАК-ООЛ.

Колхоз бүдүрүлгезинге аныктарның киржилгезин күштелдирер

Барыын-Хемчик районнуң «Совет Тываның 5 чылы» колхозунда 50 ажыг комсомолчулар ажылдап турар. Олар мал ажылында, хову, тудуг ажылдарында быжыглаттырганнар. Колхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржип, онаашкан ажылынга үлегерлиг чоруун үргүлчү көргүзүп турар эштер Долума, О. Картошка олар ышкаш комсомолчулар хөй.

Ындыг болза-даа комсомол өге организациязының талазындан (секретары эш Т. Ооржак) аныктарның ортузунга полит-кижизидилгелиг ажылды кошкак тургускаңнарын ол колхозта комсомол бежигүннериниң хөй кезин күш-хүнүнүң минимуми чедир күүсетпейн турар чорук өге организацияның чоокта чаа болуп өртөн отчёт-сонгулдалыг хуралынга илерээн. Ылангыя, комсомолчулар Чужаа, Бара-ыс олар 9 айдар дургузунда чаңгыс-даа күш-хүнү ажылдап албаан, а Белекпаа, Салбаштаар олар түс бүрүзү 5 хире-ле күш-хүннерлиг болганнар.

Ниитите ажыктыг күш-ажылга комсомолчуларның киржилгезиниң шак мындыг куду деңнелдиг болуп турары колхозта партия организациязындан (секретары эш Даржаа) комсомол ажылын четпес удуртуп келгени-биле тайылбырлаттынар. ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик райкому (секретары эш Бичe-оол) өге организацияның ажылынга боттуг удуртулганы хандырбайн келгенин хуралга комсомолчулар база шүүмүүлеп турганнар.

Аныктарның ортузунда культура-массалыг ажыл база-да четпес тургустунган. Колхозтуң баштаар чери бодунуң туруп келгениниң барык 10 чылдарының дургузунда клуб тудуп албаан. Ооң түңнелинде аныктарның бот-тывынгыр уран-үүлдер белгүмнери организастаар, шин, концерт, кино көөр чери чок болуп үргүлчүлевишаан турар. Ол четпес чорукту чайладырынче районнуң культура килдизи (өргелекчизи эш Куулар) сагыш салбайн келгени хуралга илерээн.

Бо колхозта комсомолчуларның болгаш аныктарның ортузунга полит-кижизидилгелиг ажылды үндезини-биле өкижидип турган, колхоз бүдүрүлгезинге аныктарның киржилгезин күштелдирерин хуралга шинтпирдөөн.

М. ЧУЛЬДУМ.

Келир чылдың тарылгазынга белеткелдер

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозу бо чылын МТС-тен 12 тракторларны, 8 комбайннарны болгаш көдөө ажыл-агыйның өске-даа машиналарын садып алган. Ол колхозтуң механизаторлары келир чылдың часкы тарылгазынга бүрүн чепсек-херекседеллиг ужуражыр дээш амгы үеде септелгени чорудуп турар.

Септелге чорудар тускай мастерская чок-даа болза, автогаражтың бир чартының септелге чорударынга таарыштыр дерээн болгаш ону бусбиле чылыдып турар. Ында демир үттөөр, чондурар станоктар, канзашкын кылыр аппаратты таарыштырып тургускан болгаш ажылдап турар. Колхозчу механизаторлар Рузовицын, Куске, Дорощенко, Сардан олар септелгеде мурнакчылар болуп турарлар.

СЭКП-ниң XXI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш белеткенмишаан, тракторлар болгаш көдөө ажыл-агый машиналарының септелгезин механизаторлар Совет Армиянның хүнү—февраль 23-те бүрүн доозар хүлөөлгени алганнар.

Ол районнуң «Тинлелге» колхозу тараа культураларының үрезиннерин арыглаарынга 20 колхозчуларны тускайлап тургускан.

Үрезин арыглаашкының механизастаан. Ында «ОС—3», «ОС—8» деп ийи машиналарны төп шанда кежүп чоруур электростанция хөделдирип турар. Электростанцияның машинизи Михаил Куксин тараа арыглаашкының электроэнергия-биле үзүдел чок хандырып турар.

Колхозчу тараажылар кыска үениң дургузунда 300 тонна кызылтас, 20 тонна суда үрезиннерни арыглааннар.

Г. ИОМУЖАП.

Азербайджан ССР. Сальяның суггарылга системазында суг сордурар станцияларында автоматтыг башкарылганы тургузуп турар. Чурукта: техник-эптекчи комсомолчу Юсиф Юсифовтуң суггарылга системазының сордурар станцияларны башкарар диспечер пультуну кылып турары.

Фото Э. Мкрычяңцтыы. СЭТА-ның фотохрониказы.

Удуртулга болгаш контроль чоктуң түңнели

Чаа-Хөл районда «Найырал» колхозта партия организациязы (секретары эш Сувак) партия чырыдышкынының четкилеринде партияның XXI съездизинге эш Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин өөренип өгелей берген Ынчалзажок ук политшкола ону база боттандырбаан. Колхозта партия өөредилгези ол хире куду деңнелде турары СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизин хөлзетпес аргажок.

Н. ЛОПСАН.

Дуржулгалыг повар

Валя Ховалыг чем кылырынга сонуургалдыг болгаш дуржулгалыг поварларның арга-сүмезин шингээдип ап, төрээн колхозунга түлүктүг ажылдар үеинде ховунуң ажыл-ишчилеринге амданныг чемни белеткээринге ак-сеткилдиг ажылдаан.

Ховалыг ам Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 40 чылы» колхозта чеди чыл школазының столоваязында өки поварга санадып турар. Ооң кылган чемнериниң ассортиментизи арбыдап, чемненикчилерниң макталын чаалап алган.

М. СЕВЕН.

КЫШКЫ ҮЕДЕ МАЛ ЧЕМНЕРИН ЧӨП ЧАРЫГДААР

«Мал ажылының талазында ам болур чеди чылда кол сорулга эт, сүт, чуургалар болгаш дүк бүдүрерин көвүдедири болур. ...Ооң-биле чергелештир бүгү чүүн малдарның болгаш куштарның баш санын дыка көвүдедирин хандырар» деп, 1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларының дугайында СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринде айтып турар.

Бистің областың көдөө ажылагыйының ажыл-ишчилери чеди чыл планының улуг сорулгаларын амыдыралга боттандырарын, ылангыя мал кыштагладышкының үлегерлиг организастаарын, мал чемнерин чөп чарыгдаарын хандырары болур. Областа 1959 чылда өткирсүткүр инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1213 кг; а Бии-Хем районнуң колхозтары — 1585 кг, Каа-Хем районнуң колхозтары — 1328 кг сүттү саап алырын хандырар. Хөй бүрүзүнден дуктуң ортумак кыргылдазын 2 кг чедирер; а Чөөн-Хемчиктиң колхозтары—2,2 кг, Тандының—2,3 кг, Тес-Хемниң колхозтары өскижиткен уксалыг хойларның бирээзиниң 2,4 кг дукту кыргып алыр деп сорулганы салган. Колхозтар, совхозтар келир чылын күүнеге дужаар мыйыстыг бода малдын, хаваннарның, хойнуң болгаш өске-даа малдарның дириг деңзизин көвүдедири-биле ажаалгазын, чемгерилгезин улам күштелдирери болур.

Малдың продуктулуун бедидер, алын хөрөөр чоруун болгурбас шиитпирлиг үүл болза, бүгү кыш дургузунда малды чемнер-биле чөп хандырары болур. Чөп чемгеридге дээрге, малга чемнерни таарыштыр шилип алгаш, камныг чарыгдаары, малдың өзүлдезинге, амыдырынга, күш-деңгелин хөвөөр тургузарынга, кадык чаш төлдү алырынга болгаш продуктулуун көвүдедиринге чугула херектиг чемиштиг бүдүмелдерни, ылангыя белоктуг база витаминнерни малга четчир хемчөөлдии-биле шиитпирлиг болур.

Бир өвес малды таарыштыр шилип алдынмаан болгаш үүгле кандыг-бир чаңгыс аай чем-биле чемгерер болза, ооң деңзи немелдези, продуктулуу көвүдевейн турарын өртөн чылдың кыштаглаашкынында мал ажылының мурнакчыларының практиказы көргүскен. Бир өвес сиген, силос, корнеплодтар, картофель, саван болгаш өске-даа янзы-бүрү чемнериниң база аная дусту, сеек далганың немей холуштургаш, чем рационун тургузар болза, малды чугула чемиштиг бүдүмелдер-биле хандырып болур, ынчангаш чаш малдың деңзи немелдези болгаш улуг малдың продуктулуу көвүдөөр, а деңзи немелдезиниң чаңгыстың хемчөөлиниге азы сүт, дүв продукциларын алырынга чемнериниң чарыгдалы эвээжеп турар. Ынчангаш мал чемнериниң чарыгдалынга улуг камналга чедип алдынар.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозу 1958 чылдың кыжынында эткир-сүткүр инектерни янзы-бүрү чемнер-биле рационда сиген, саван, кукуруза болгаш злак бобы сигеннериниң силостары, сула, чарба, янзы-янзы тараа культураларының шишкиндизин (кирген) норма өзугаар чемгерип келгениниң түңнелинде, Туранның сүт-бараан фермазының инек бүрүзүнден сүттүң ортумак саалдазы он айларның дургузунда 2020 кг четкен. Ол колхоз хаваннарны беш ай назыга чедир янзы-бүрү чемнер-биле азырап турганындан оларның бирээзиниң дириг деңзизи 50—60 кг, а бүрүнеге дужаган хаваннарның ортумак деңзизи 148 кг болган.

Инектерге немелде чемнерни бергениниң түңнелинде Барыын-Хемчик районнуң колхозтары он айлар дургузунда инек бүрүзүнден 946 кг азы өртөн чылдыңнан 246 кг хөй, Тожу районнуң колхозтары — 1169 кг азы өртөн чылдыңнан 17,6 хуу хөй сүттү сагган. Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозу саар инектерге силосту туралааны-биле берип келгениниң бо чылдың он айларында бир инектен-не 1465 кг пиикпе өртөн чылдың бо үеизбиле деннээрге 663 кг хөй сүттү алган. Ол ышкаш Барыын-Хемчиктиң «Кызыл тараачын» колхозу өртөн чылын бир инектен 676 кг, а бо чылын—1197 кг сүттү саап ап шыдаан.

Ынчалза-даа бо чорук малдың продуктулуун бедидериниге, мал чемнерин камныг чарыгдаарынга четпес. Ооң-биле кады чемнерни мал чүве артырбайн чиириниге туралыг, организмге шингээчел болзун дээш бүгү болгунар арталарны ажыглаары чугула. Хаваннарга, мыйыстыг бода малга, хойга суланы, арбайны, тараа культураларының шишкиндизин будун хевөөрөн бөөрге улуг ажыктыг өвес, оларның барык деңзиин мал шингээдип ап шыдавас. Малга тарааларны чуурун болгаш чамдык таварылгаларда хөөдүп бөөри чугула болганда колхоз, совхоз бүрүзүнге тараа чуурар машиналарны, дөөрбелерни чөп ажыглаары чугула.

Бо чылын дүжүт өкі болганы-биле саван бөдүүн чемнериниң ниити балансызында 42 хууну, а чамдык районнарда ооң-даа хөй хууну өөлеп турар. Сованың хөй деңзи кызыстыгы болуп турар-даа болза, ол өвөөш чемиштиг болгаш кадыг дөөрзи биллингир. Саван үр ажааттынмайн азы час келгижеге чедир чыдар болза, мал ону хөөн чок чиир. Колхозтар, совхозтар кыштаглаашкынның өгезинде саван баксыравазда азы эмин өрттир курганайн турда, ону малга немелде чем кылдыр бирги эвлчегде ажыглаар ужуртлуг. Мал кыштаглаашкынының эң харысалгалыг үеи—чазын өрте малдың массалыг ооллаашкынының, кажан малга немелде чемнерни берип турарының үеинде ажыглаары-биле сигеннин амдыгаастан камнаар херек.

Чемгеридге мурнунда сованы чымчак, амданныг, чидиртингир кылдыр сайзырадып белеткээри чугула, хөндектөөн сованы харжактарга 20—30 сантиметрден кылын өвес, ваат-ваат кылдыр салгаш, ооң ваат бүрүзүн изиг суг-биле деске кылдыр шыгыдар. Бир центнер хөндек сованга 100—150 литр изиг сугну кудар. Ооң соонда харжактың аксын дыгын кылдыр лутлаар, ооң кырынга аар чүве салыр болгаш 12—24 шак өртөн соонда хөөндек саванның амданныг шынарын өскижидери-биле аная дусту база немөөр.

Хөөндектөөн сованы тускай кормозапарниктерге азы таарыштыр херексеп кылган ыяш харжактарга 30—40 минута иштинде бусталдырып чымчадыр. Бусталдырып чымчадышкын өртөн соонда хөөндекти 12 шак дургузунда харжакка артырар, ынчангаш саван чымчак болгаш амданныг апаар. Сованы ынчаар сайзырадып белеткээри мыйыстыг бода малга онза ажыктыг. Хөөндек сованы корнеплодтар, картофель, силос азы чазгажыктан шишкинди-биле холаш, ооң-биле малды чемгеренге хоолузу өки болур. Сованы шак ынчаар ажыглаарга, ооң чарыгдалын 15—20 хуу камнап алыр.

Сиген-биле бирги эвлчегде хураганнарны, бызааларны, хаван ооларын, өки суткүр инектерни чемгерери чугула. Чогуур өйүнде белеткеен өки сүүзүнүг сигенни будуп хевөөргизин малга чидиртип болур. Карарын баксыраан болгаш дүдөөн сигенни ангылап ылгаар, малдың чаш төлүнге, үрелиг малдарга ону берип болбас. Үрелип баксыраан сигенни чидиртир болза, мал азрын болур. Прөөн, дүдөөн сигенни дус, концентраттар-биле холуп болбас. Ындыг сигенни чиген чылгы болгаш өске-даа малдар ижин-шөйүнду зарынга таварыжып, өлүп-даа болур.

Байлак витаминнерлиг, белоктуг бобы сигеннерни силос-сиген хөөндектөөр машинага үүрмектөөш, бөлүүн далганнандыр дөөрбелөөр. Сигенни дөөрбелөөшкинин кызын соок хүнде кылырга өки, сиген далганын өки дыгын аастыг хааржактарга ургаш, кургаг черге кадагалаар. Сиген далганын өске чемнер-биле кургагга холааш, ооң-биле хаваннарны, куштарны чемгерер, азы ону өттүргеш-даа хаваннарга берип болур. Өске чемнер-биле холумак сиген далганының витаминнерин чидирбес төлөөде, ону хайындырып болбас.

Бызааларга бөөр сиген хандызын сиген далганындан азы хөөндөөнден белеткеп кылыр. Сигенни ажыглаарының айыттынган аргазы болза, чогумчалыг болгаш экономика талазы-биле ажыктыг арга болуп, турар. Хаваннарга бөөр бобы сигенден хемчөөли 35—40 хуу чедип турар.

Мал чемнерин камныг ажыглаарда, чогуур үеде немелде чемгерилгени организаставышаан, кышкы одарларны ферма, малчын бүрүзү шын ажыглаары чугула. Арын баксыраан малдарны дengилин, күш киририн алырынга бодаарга, өки деңгилделиг малды ажаарынга өвөөш чем чарыгдаттынар, ынчангаш малдың арын баксыраар чоруун ам болдурбас херек. Арган азы күжү арын өгелей берген малдарны, ылангыя 1958 чылда төрүттүнген бүгү бызааларны, хураганнарны болгаш анайларны кыштаглаашкынның өгезинден тура немелде чемгерилгебиле хандырар херек.

Моон чугулазын өөренип көрбүшаан, колхоз, совхоз бүрүзүнге амдан өгелөөш мал чемнериниң чарыгдалының ай санында планын кылыр болгаш чемнериниң үштүн ийи өзиин чоокку үеде кыштаглаарга сөөртүп чедирер. Мал ооллап турар үеде чаш малга чидиртир өң өки сигенни, силосту болгаш концентраттыг чемнерни тускайлап тургузар. Кажан хар эрээн соонда эрги оттарның шынары куду, а чаа оттар үнгелек турар үеде хойларны, өшкүлерни өске-даа малдарны немелде чем-биле хандырары чугула.

Силос-биле чемгеришкин малдың деңгелин, продуктулуун бедидеринге улуг салдарлыг. «Элегес» совхоз 1958 чылдың кыжынында хой бүрүзүн 2 центнер силос-биле азыраан түңнелинде, бир хойдан 3,9 кг дуктуг кыргаан.

Кышкы үеде шыктыг от-сиген чок болгада, силосту чогуур норма өзугаар амдыгааштан инектерге бөөрөн ажыктыг. Ыяш дүргузунда силос-биле өки чемгерген инектериниң сүүт чайгы үеде ышкаш база бедик болур төлөөде, колхоз, совхоз бүрүзү силос-биле инектериниң чемгерилгезин шын организастаары чугула. Саалда үеиниң дургузунда 1000 ажыг кг сүт берип турар инек бүрүзүнге бир литр сүтке онаалгыр 100—150 грамм концентраттарны бөөрге ажыктыг болур. Дириг деңзизи 300—350 кг инекке дүн-хүнде 20—25 кг база 360—450 кг дириг деңзилиг инек бүрүзүнге 30—35 кг силосту бөөр. Колхоз, совхоз бүрүзү хаваннарны, хойларны, өшкүлерни, азырал куштарны силос-биле чемгерерин организастаары чугула. Ындыг хемчеглерни ап турган, малдың арын баксыраарын, хораар чоруун болдурбас, продуктулуун бедидерин хандырар ужуртлуг.

П. УШАКОВ,

көдөө ажыл-агыйының область өргелелиниң кол зоотехниги.

ССРЭ-ниң География ниитилелиниң Тыва салбырын тургусканы

Чоокта чаа областың чурт-шинчилел музейинге География ниитилелиниң чингине кежигүннериниң бирги организастыг хуралы болуп эрткен. Аңаа ниитилелдиң чингине кежигүнү музейниң улуг әртем ажылдалчызы Л. Сорокина кыска дыңнадыышкын кылгаш, география ниитилелиниң төөгүзүн, оон кол сорулгаларын тедаргайы-биле айыткан.

Бо талазы-биле ажылды удуртур чер Ленинград хоорайда турар ССРЭ-ниң География ниитилели болур. Оон кежигүннери Тываның экономиказының, культуразының, бойдус-байдаанын болгаш чоннуң амыдыралының, төөгү турасказалдарының дугайында өөрөөш әвес түүлдерни бижээннер. Ындыг шинчилекчилерге Г. П. Потанин, А. В. Потанин, П. К. Козлов, Грум-Гржимайло, И. А. Северцев, В. А. Обучев олар хамааржыр.

Амгы үеде ниитилелиң сорулгазы—география талазы-биле әртем-билиглерни социалистиг тургузуушкунуң сорулгаларын күүседиринче угландырары. Оны чорударының хевирлери янзы-бүрү: лекция, беседаларны кылыры, парлалганы дамчыштыр география талазы-биле әртем-билиглерни пропагандалаары, дептержигештер, номнар үнүреринге чедир ажылды организастаары, школаларда география бешкылдарының дуржулгазын центрединри, туристи походтарны чорудары, школачыларның, ылаңгыя аныяк натуралистиниң ортузунга белгүмнерни организастаары, экскурсияларны чорудары деш оон-даа өске.

География ниитилелиниң кежигүнүнге сонгуур, сонгулар әргелиг бүгү-ле хамаатылар кирип болур. Түннелинде география ниитилелиниң Тыва салбырын сонгуп тургускан. Оон составында 5 кижи кирген. Даргазы—Кызылда № 7 школаның география башкызы А. Ф. Катаева. Ревизия комиссиязын база сонгаан.

Е. МЫНДРИМА.

Коммуналчыларның ажылын чугулалап көөр

Бай-Тайга районнуң Тээлиде коммунал ажыл-агый чери организастаттынын тургустунганындан бээр ам бир чыл болуп турар.

Коммунал конторазы тургустунуп келгениниң үезинде бодунуң планныг ажылдарын күүседир талазы-биле болгаш ажылчын күжүн четчеленип алырының талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутkан.

План өзугаар бир чаа бажыңны, чедир туттунмаан үш гал ишти чурттаар ийи бажыңнарны, уруглар садының тудугларын дооскан.

Чаа туттунган чурталга-амыдырал тудугларындан аңгыда коммунал конторазынга хамааржып турар 30 бажыңларның 22-ге капитал септелгени чорутkан.

Тургустунган чаа организацияның ажыл-чорудулгазында чамдык чедишкиннер бар-даа болза четпестер хөй.

Ажылдап бирген ажылчыннарны быжыглаар, оларның чурттап-амыдыраарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспаанының түннелинде ажылчыннар доктаамал әвес ажылдап турарлар. Чайгы үеде 50 ажыг кижи тудугларга болгаш янзы-бүрү ажылларга ажылдап турган болза, ам түгле 20 ажыг ажылчыннар арткан болуп турар.

Транспорт хереклелери чедишпейн турар. 3 аът, 2 терге, бир үреліг машина бо-ла.

Тудугларга болгаш суур чаагайжыдылгазынга көрдүнген акша хөренги түс-түс статьяларын өзугаар ажыглаттынмайн турар. Чижээлээрге суур чаагайжыдылгазынга бо чылын 50 мүн рубльди чарыыр тургаш, оон түгле 25 мүнүн ажыглаан, а артканын тудугларда кирген болуп турар.

Чазын тараан ыыштарның камгалалы багай болган үжүрүнда тараан ыыштарның хөй кезиин суурнуң малы үрегдөөн.

Коммунал конторазы тускай әртемниг штукатуржулар, прораб, электрик, десятниктер-биле хамыртынмаан. Ынчангаш кылган бажыңнарның шынары куду. Электростанцияның машинистери, электригги үргүлчү солчуп келгениниң түннелинде суурнуң чурттакчыларын орта чырык-биле хандырбас түүлдер чангыс удаа әвес болуп келген.

Коммунал конторазының ажылчыннарының ортузунда сагылга-чурум кошкак.

Электрик Чыргал болбас-ла арагалапкан чоруур. Коммунал ажылагый конторазының начальниги әш Ломбу электри станциязына баргаш, «Чырык түге кыыпайн баарды, әш Чыргал?»—деп айтырарга барык билбес чыгыы эзирик, бут кырынга туруп албас боду—сен билбес, мен билир түве-дир—деп, шуут кырынче халыырынга суг чедип турган.

Ажыл-агый әргелекчизи Сагаан-Кежик база-ла болган чок конторага өзирик кирип келгилээр. Ол ышкаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үреөр, ажыл-шагы үзер, ажылын каапкаш чоргулай баар эштер ында өөрөөш әвес.

СЭКП райкому, райкүүском коммунал ажыл-агый конторазын тодаргай удуртур өйү ам келген.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

«Шынның» корреспондентизи.

КОНДУКТОР ЧОК АВТОБУС

Кызыл хоорайда чоруп турган автобустуң биреезинге олурган пассажирлер баштай өлдепсинин турганнар. Чылдагааны түл? Автобустуң кондуктор турар черинде «касса» деп бижип каан улуг әвес демир харжавты быжыглап каан болгаш оон чанында шилде «чораанының хөлезини 45 копеекти кассаже төлээр» деп бижиптиг.

Оон ужурун билип алган пассажирлер кассаның чанынга келгеш үлаштыр копеектерни салып кирин турар (чурукта). Ортумак сынныг аныяк кижи холунда бир рубль тудуп алган, бүзүрел чок карманын үжеп турган.

—Копеем чогул, канчаар кижи боор мен — деп чугаалаган.

— Кожалыңга турган пассажир катырбышаан, ам канчаар силер, ол рублейиңнерни салып кирипти-нер—дээн.

— Артыын канчазарыл?

— Моон канчап артыын алыр боор. Дараазында олурарда маңаа үргүлчү копеектер хереп-тир деп чүвени билзе чогуур—дээн.

Автобустуң бир ийи доктаар черлерин өткеш, дүжер пассажирлерниң аразында шимээннинг чугаалар үүн турган. Түге дээрге, мурнунда олар 15 копеек төлеп турган болза, ам 45 копеекти төлээр. Чамдык пассажирлер мурнунда ырак хемчээлдиг черлерге чораан 90 копеек төлеп турган болза, ам 45 копеекти төлээр. Ынчалза-да ында ылгал чүү боор, дөмей-ле-дир.

Автобустуң орту үезинде олутта кижи ортузу чеде берген әр кижи: чоок хемчээлдиг черге чоруур улус бо автобусту әрттиринкеш, кондукторлуг автобуска олургаш, 15 копеекти төлээй-ле, түге мынчаар кылып каан чоор дидир.

Ол кижиниң чанында олурган кижи—шенелде ыылдыр чорудуп турар чаңгыс автобус-тур ийин—дидир. Ол дээрге пассажирлерниң аксеткилдиивисти көрүп турары ол тур—деп үшкү кижи немеп чугаалады.

Автобус иштинде пассажир бүрүзү кассаже копеекти күзелдин-биле суп тур. Бир әвес төлевейн барганың өске кижилер көрүп каар болза ыядынчыг-ла болгай. Ында олурган кижи бүрүзүнүң караа ол кижини хынап көрүп-даа турганзыг.

Бистиң калбак делгем Төрөөн чуртувустуң иштинде он-он муң кондукторлар негеттинер. Аңаа үнүп турар акша-хөренги чоннуң материал хандырылгазынга кирер. Мынчангаш кондукторлар турган кижилер бистиң ажыл-агыйывыстың чугула адырларынга боттарының үлүүн киирерлер.

Кондуктор чок автобус кондукторлуг автобуска бодаарга хүнүң-не хөй орулганы киирип турар. Шак ындыг өки эгелөөшкинни нептередир, автобуска олурганының хөлезизин төлевейн баар ийи-чаңгыс аксеткилдиг әвес кижилерге тайылбыр ажылын чорудары чугула.

В. ЛУТКОВ.

Харылзаа конторазының ажылында четпестерни чайладыр

Эрзин районнуң харылзаа конторазы (оон начальниги әш Яблочкина) сөөлгү үеде бодунуң ажылынга чамдык өскүдилгелерни чедип алган. Харылзаа конторазының ажылдаачыларының күүсеннишкинниг ажылдаанының ачызында район 1959 чылдың парлалга чагыдылгазының планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Район төвүнде болгаш колхоздарда солуннар, сеткүүлдер болгаш чагаалар тарадылгазы мурнуку чылдарга бодаарга өскөөн.

Харылзаа шугумунга үр чылдарда эки ажылдап келген болгаш чуруттакчы чоннуң ортузунда бедик хүндүткелди чедип алган харылзаа черинин мурнакчы ажылдакчылары өөрөөш әвес бар. Чижээ, район төвүнүң почтальону Бухтуева, телефонист болгаш телеграфчы Майкова, монтёр Шулуу, «Кызыл сылдыс», «Коммунизмче оруk» колхозтарның почта дажыкчылары Сагаачи, Самдан оларның кызымакчай, ак-сеткилдиг күш-ажылын районнуң партия, совет органнары болгаш хөй-ниитизи бедин-биле үнелеп турар.

Оон-биле кады харылзаа конторазының ажылында улуг четпестерниң барын айтыры чугула. Районда телефон харылзазының ажылы четпес байдалда турар. Чамдык телефонистер кайы-бир черни улашташ оон соонда үспейн баар, кажан телефон долгаарга харылзаа, чугаалажып турар үеде телефонга радио ырлай бээр чоруктар шуут чаңчыл болган. Ынчангаш колхоздар, албан организация черлери-биле харылзаа кылып, телефон-биле чугаалажыры ажок халааданчыг.

Телефонистерниң талазындан чоннуң негелдезинге сагыш човангыр әвес, каржы чоруктарны кылып, келген кижилерни эки-бак сөстер-биле дорамчылаар чоруку болдуруп турар. Ажылдакчыларның ындыг үүлгедиглерин харылзаа конторазының начальниктериниң талазындан чиик көрүп турары шын әвес. Телефонистер Деншика, Родионова оларның талазындан ажылынга харыысалга чок, кижилерге каржы, улус дорамчылаар ажылчаныныың дугайында негелде, хомудалдар чаңгыс удаа әвес болуп келген, ындыг турбуже ол эштерге ынчага чедир чогуур хемчеглерни көргүспөөн.

Район төвүнден эгелөөш колхоздарга чедир радио дамчыдылгазы дыка багай тургустунган. Сөөлгү медээлерни орта дамчытпас үеүдүлдирер, чамдыкта шуут дамчыттайн ара үзүп кааптар таварылгалар бар. Москвадан болгаш чурттуң өске-даа хоорайларындан болур ужурлуг дамчыдылгаларның программаларын четпес дамчыдып, хөй кезиин чылдагаан чок үзүп турары таарышпас. Чамдык үелерде сөөлгү медээлерни чогуур шагына эгелевес, өлөөн каш минуталар әткен соонда сут дамчыда бээр чоруктар хөй удаа болуп келген. Чижээ, ноябрь 23-те Кызылдан әртен тыва дыл кырынга болур дамчыдылга шуут үзүлген, 24—25-тин хүннеринде Москвадан дамчыдар ужурлуг 11 шактың сөөлгү медээлерин дамчыттаан.

Харылзаа конторазының ажылында четпестерниң чылдагааны кадрлар-биле ажылды багай тургузуп, оларның ортузунга кижизидилгелиг ажылдарны четпес чорудун келгениниде болур. Ажылга кижилерни киирип алырда, оларның ажыл-ишчи мөзү шынарын барымдаалавайн турар. Ол чоруk кадрларның доктаамал мергежин ажылдаар чоруунга моондаптап, ажылдан үнер киирер чоруктарны болдуруп турар. Түгле 1958 чылда харылзаа конторазының оралакчы начальниги-ге үш кижи халашкан, техниктиг ажылдакчылары барык ай санында солчуп турар.

Областың харылзаа әргелели Эрзин районнуң харылзаа черинин ажылынга кошкак дузалажып турар. Харылзаа әргелели чоокта чаа болдунуң төлөөзи әш Шагаровту районче практиктиг дуза көргүзериби-биле чорутkан. Ол төлөө районга келгеш харылзаа конторазының ажылын эки деп саналаш, кандыгдаа дуза көргүспейн чоруй барган. А харын дарганың кылган ажылы ажылдакчыларның будурулге хуралын чыгташ, бажын аштакчызын ажылындан халаан бо-ла.

Эрзиннің харылзаа конторазының ажылында четпестерни дарый чайладыры негеттинин турар.

К. САЛЫЫ.

«Шынның» корреспондентизи.

Көдээ Советтиң организас-массалыг ажылы

Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг көдээ Совединин организас-массалыг ажылы сөөлгү үеде өлөөн экижээн. Бо чылын Советтиң сессиларын 6 удаа, күүском хуралдарын 28 удаа чыылдыргаш, көдээ ажылагыйны шыңгыы көдүреринге, школа, эмнелгениң болгаш культурачыыдыышкынның өске-даа албан черлериниң ажылын экижидеринге холбашкан айтырыгларны чугаалажып база үндүрген шиитпирлерин күүседдезин организастап келген.

Советтиң күүскому ажылчы чоннарның ниити хуралдарын бүдүрүлгелер аайы-биле 14 удаа әрттиргеш, оларга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чугула-чугула айтырыгларын чугаалаштырып база партиянның болгаш чазактың үндүрген шиитпирлерин таныштырып турган.

Көдээ Советте «УТКА 25 чылы» совхоз, 2 эге, 1 чеди чыл болгаш 1 ортумак школалар, 4 клубтар, эмнелге салбыры болгаш 3 медпунктулар, 2 библиотекалар болгаш өске-даа албан черлери ажылдап турар.

Совхоз бо чылын малдың баш санын өстүрериниң, күрүнеге эт, сүт, дүк, тараа дужаарының планнарын эки күүсеткен.

Көдээ Советтиң депутаттары совхозтуң мал ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Чижээ депутат Түлүш Дөре кадарын турар иттериниң кажаазын боду тудуп алган, өске кадарчылар депутаттың үлегери-биле 18 кезек черде шээр малдың кажааларын септеп алганнар.

Ындыг болза-даа совхозтуң мал чеминде сиген белеткелериниң планын түгле 50 хуу, а силос салыр планы 70 хуу-ла күүсеттинген чорукту демдеглевейн әрттирип болбас. Бо чугула ажылдарга ажылчы массаларны организастаар талазы-биле совхоз директору депутат әш Паньков, көдээ Советтиң күүском кежигүннери бистер четпес ажылдаанывысты миннир үжүрлүг бис.

Советтиң өлөөн хөй депутаттары, оларның иштинде әш Паньков, Хорлуг-оол болгаш өскелер-даа боттарының депутат ажыл-чорудулгазының дугайында сонгуулга округтарының аайы-биле сонгукчуларынга отчёттарын бо чылдың дургузунда кылып бербейн келген чорукту көдээ Советтиң күүскомунуң четпес ажылы деп демдеглевес аргажок. Оон-биле кады ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединин күүскомунуң талазындан (даргазы әш Шыырап), көдээ Советтиң күүскомунуң иштики ажылынга боттуг дузаламчыны четпес көргүзүп турар. Райкүүскомнуң кежигүннери көдээ Советтиң сессиларынга, күүском хуралдарынга баргаш, чүү-ле ажылдарны белгилеп алганнар.

РСФСР-ниң көдээ Совединин Дүрүмүнүң негелдерини өзугаар көдээ Совединстиң организас-массалыг ажылын үндезини-биле эде тургузуп, ылаңгыя совхоз бүдүрүлгезинге оон удуртулгазын чоокшуладыр талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры Советтиң күүском кежигүннери, депутаттары бистерден амгы үеде улам-на шыңгыызы-биле негеттинин турар.

Х. СУРУУ.

Шагаан-Арыг көдээ Советтиң даргазы.

Мал чемнерин ынчаар төтчеглеп болбас

Чаа-Хөл районнуң колхозтары бо чылын мал чеминге сигенни, саваңны, көк суланы мурнуку кайыдаа чылдардан хөйү белеткеп алганнар. Ынчалза-даа ол белеткеттинген мал чемнериниң кадагаланы багай болганындан мал кайы хамаан чок төтчеглей берген.

«Тиилелге» колхозтуң Кара-Талда сараттаан сигеннерин мал үрегдеп турда-ла колхоз баштаар чери хемчег албан. Ол ышкаш «Бурунгаар» колхозтуң Ак-Талда сараттаан көк сулазын ажаалаваанындан мал массалыы-биле чип үрегдеп турда-ла ону кым-даа хайгааравайн турар. Ленин аттыг колхозтуң сараттаан сигеннерин, саваңнарын база мал чип турар.

Колхозтарның сут-бараан фермаларынче болгаш ырак кыштагларынче мал чемнериниң сөөртүлгези ам-даа эгелевөөн, харын белеткеттинген мал чемнерин тушкан-ва малдар төтчеглеп туруп бергени ол тур.

Кыштың берге үезинче уткужуп олургаш-ла мал чемнерин камгалавайн, мынчаар үрегдеп турар чоруk районда кымны-даа дүвүретпейн турарын кижи кайгаар.

Н. ЛОПСАН.

КАПИТАЛИЗМНИҢ ЭКОНОМИКАЗЫ БУУРАП ТУРАР

Совет Эвилелиниң, Быдат Улус Республиканың болгаш өске-даа социалистиг күрүнелериниң экономиказы шиитпирлиг көдүрүлүшкүүде туруп турар. 1957 чылда ССРЭ-те 51,2 миллион тонна каңны эзилдирген, а бо чылдың III кварталында оон бүдүрүлгези 54,4 миллион тоннага азы чылда бүдүрер деннелиңге четкен; бо чылдың тос айларының дургузунда нефть тывыжының түгле немей өзүлдези безин революция мурнундагы Россияга оон бүгү чылда тывыжындан ашкан. Быдат Улус Республикага 1949 чылда түгле 158 мүн тонна каңны алган болза, 1956 чылда безин 4,5 миллион тоннаны бүдүрген, а 1958 чылда 10,7 миллион тоннаны алыр сорулга салдынган. Социалистиг лагерьниң бүгү чурттарында социализмниң капитализмден артык улуг күштери улам долузуубиле илереттинин турар.

Ынчаарга социализм көдүрлүүшкүүде турунда, империализм буурааашкынче бар чыдар. Эткен чылда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилериниң Москвага болган Чөвүлел хуралының ат салдынган Декларациязының демдеглеп турганы ышкаш делегейниң капиталистиг экономиказы быжыг әвес болгаш туруш чок болуп адтынышаан турар.

Буржуаз болгаш барын үелдиг социалисчи экономистер ындыг түннел-шын әвес дээр чүвени көргүзерин орадаажып, сөөлгү 5—6 чылдарда капиталистиг чурттарның хөй нуруузунга үлетпүр бүдүрүлгениң чамдык өзүлдези болган деп айтып турар. Ынчалза-даа маркси-ленинизмнің ол дайзынары капиталистиг экономикада болуп турар чорудулгаларны хандыр көөрүн күүсевейн турар. Ындыг турбуже, капитализмниң экономиказы өмнеттинмес азыг-биле хоочурап аараан болгаш буураашкынче бар чыдар деп чүвени ол чорудулгаларның анализи бүзүрелдиг көргүзүп турар.

Сөөлгү чылдарда капиталистиг экономиканың хөгжүлдези быжыг әвес болгаш туруш чок үндезинге боттаныр турар. Ону бүзүреп көөр төлөөде, дайын сөөлүндеги чылдарның дургузунда капиталистиг чурттарга үлетпүр бүдүрүлгезиниң чамдык өзүлдези хандырыш турар үнер дөстер кандыгыл дээрзин көрөөлинер.

Делегейниң ийиги дайынының доозулганының соонда капиталистиг бүдүрүлгениң шимчээшкини дайынның чедирген экономиктиг үржуктарының күштүг салдарының адаанга шуут алыскан турган. Франция, Англияга болгаш Европаның өске-даа капиталистиг чурттарынга дайын үезинде үлетпүр чамдык көзик үрегдөөшкиннерге таварышкан. Бүдүрүлгени дайынның хереглелдеринге барык бүрүү-биле чагыры турган АКШ-ка чуруттакчы чоннуң хереглелдери долу әвес хандыртынып турган, а бүдүрүлгелерниң дериг эргижиреп эгелөөн. Дайын сөөлүндеги баштайгы чылдарда бүгү чурттарга бүдүрүлгениң чепсек-хереклелинге болгаш хереглел чүүлдерилге аңаа әвес улуг негелделер бар болуп турган. Ол ындыг байдал бүдүрүлгениң өзүлдезинге идигни берген. Ынчалза-даа каш чыл әткен соонда дайын сөөлүндеги ол онзагай хереглелдер хандыртынган, оон ужурунда капиталистиг бүдүрүлгениң өзүлдезинге ол хереглелдерниң идиг берип турган дөштиг салдары совсай берген.

Ол байдалдарда АКШ-тың, Англияның болгаш Барыын Германияның монополиялары даштыкыже экономиктиг шургуушкунну дамчыштыр болдунуң бүдүрүлгезиниң деннелин бедидерин орадажып турар. Моон-биле кады, чижээлээрге, АКШ-тың хереглел турар аргалары болза, экономиктиг «дузаламчы» дээр чүвени, чээлилерни дамчыштыр бараанларны өске чуруттарга дөгөөрин, а ол ышкаш агрессчи шериг блоктарында кирип турар чуруттарга шеригге хереклиг бараанларны херек кырында шуут албадан турган чедирип бээрин көрүп турар. Ындыг аргаларны ажыглаш турган, АКШ-тың монополиялары дашкаар үндүрер бараанны 1939 чылда 3,1 миллиард доллар турганындан 1956 чылда 18,9 миллиард долларга чедир өстүрерин чедип алган. Дашкаар үндүрер бараанның ындыг өзүлдези АКШ-тың үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге таарымчалыг саңдарны чедиргени тодаргай.

Ынчалза-даа капиталистиг делегейниң рыногунуң кызыгаарларының кызырылганы база монополиялардың бүдүрүп турар бараанларының сайгарылгазының байдалдарының Чөөн чүк чуруттарында дорайтай берген чоруу экономиктиг шургуушкунуң аргаларын хереглээринче түгле америк капиталистерни әвес, харын база Барыын Европаның капиталистерни албадап турар. Моон-биле холбаштыр делегейниң капиталистиг рыногунда адаан демисел улам чидигленни турар. 1950 чылда Англияның дашкаар үндүрер бараны 6,1 миллиард доллар турганындан 1958 чылын бирги кварталында 9,2 миллиард долларга чедир өскен ийикпе азы чыл деннелинге четкен, а Германияның Федеративтиг Республиказындан үндүр сөөрттүр барааннар 2-ден 8,2 миллиард долларга чедир көвүдөөн. Адаан демиселдиң чидигленген чоруу делегейниң капиталистиг экспортунга АКШ-тың үлүүн 1947 чылда 32,5 хуу турганындан 1957 чылда 21 хуу чедир кызырарынга чедирип келген.

Делегейниң ийиги дайынының доозулганының үезинде америк экономистер АКШ-тың үлетпүрү чагыглар-биле долдунган, дайкаар үндүрер америк барааннар чылда 30 миллиард долларга четкен турар ужурлуг деп медеглеп турганнар. Оон бээр АКШ-тың бүдүрүлге аппарады ийи катап ажыг улгаткан. Ындыг болганда мерик монополиялар дашкаар үндүрер бараанларны оон ыраакта-ла хөй түнге бээрин көрүп турар. Ындыг болганда америк монополиялар дашкаар үндүрер бараанларны оон ыраакта-ла хөй түнге бээрин көрүп турар. Ынчалза-даа 1957 чылда дашкаар үндүрген бараанларның түнү түгле 20,6 миллиард доллар болган. Ынчангаш америк үлетпүрүнүң бүдүрүлге күүгүлериниң өзүлдези үргүлчү чедир ажылдавайн артып каап турарын кижи кайгаар түве әвес-тир. 1957 чылда АКШ-та кан шуткуур үлетпүрүнүң 20 хуузу, кылымал волокнонуң үлетпүрүнүң 28 хуузу, автомобиль үлетпүрүнүң 30 хуузу чедир ажылдавайн турган.

Даштыкы рынокларда экономиктиг шургуушкун АКШ-тың монополияларын, харын оон түржүк барыын-европа болгаш япон монополиялары безин улуг бергелерден чайлатпайн турар. ГФР-те 1956 чылда-ла үлетпүр бүдүрүлгелериниң 15 хуузу чедир ажылдавайн турган деп чүвени маңаа айтыр херек.

Сөөлгү чылдарда капиталистиг бүдүрүлгениң өзүлдезинге идиг берген чугула үнер дөс болза, өлөөн үр үениң дургузунда үлетпүр бүдүрүлгелериниң чаартпайн турган деринин массалыы-биле чаартканы болур. 30 чылдарда ол дугайында эргежок чугула байдалдар чок турган, түге дээрге, ол чылдар чидиг экономиктиг кризистер-биле демдеглеттинген, а 40 чылдарда делегейни дайын болгаш оон үржуктары силгип турган. Оон аңгыда үлетпүрүнүң катап дерилгези чепсегленишкиннерни өндере бүдүрерин, чаа шериг техниказын, үлетпүрүнүң чаа-чаа адырларының тургустунарын, бүдүрүлгени автоматчыдар талазы-биле техниканы сайзырадырын негеп келген. Бо бүгү үлетпүрге капитал салыышкыннарын көвүдедиринге чедирип, станоктарга, металлдарга, одалга түүлүнге, тудуг материалдарынга хереглелдерин үлуу-биле бедидеринге чедирген, ол чоруk чогуур адырларга бүдүрүлгенин өзүлдезинге идигни берген.

Ынчалза-даа капиталистиг делегейге үлетпүр бүдүрүлгелериниң дерилгезиниң массалыг чаартылгазы үр үеде бүдүрүлгениң ниити көдүрүүшкүнүнүң базазы болуп артып каап шыдавас. Массалыг чорудулга болур ол чаартылга доостур болгаш улуг бергелериниң байдалдарында оон үргүлчүлеги бүдүрүлгелериниң түгле чедир ажылдавас чоруун өстүрериңе чедирип келир үениң эгелээри чайлаш чок. Кажан ындыг үе эгелей берганде капитал салыышкыннарның хемчээлинин кызырлыры албан болур.

АКШ-та ол ындыг үе 1957 чылда-ла эгелей берген. Бир әвес 1955 болгаш 1956 чылдарда станоктарга чатыглар айда ортумаа-биле 77 миллион доллар турган болза 1957 чылда ол түн 43 миллион долларга чедир кудулан батkан. Капитал салыышкыннарның хемчээлин кызырарын өске-даа капиталистиг чуруттарда база айтып турар, ол чоруk бүдүрүлгениң, чепсек-хереклелдерингe хереглелдерин эвээжелип турар. А ол дээрге капиталистиг экономиканга ниитизи-биле аар үржуктарны таварыштырар.

Дайын сөөлүндеги үеде капиталистиг бүдүрүлгениң шимчээшкининге улуг саңдарны экономиканың милитаризациязы чедирип турар. Оон саңдары шериг продукциязын негеп турар күрүнеги дамчыштыр боттаныр турар. АКШ-та ол негелдениң шимчээшкининиң дугайын чалаптың садып алган бараанларының болгаш айбызының хемчээлинден көрүп болур, ол 1939 чылда 13,3 миллиард доллар турганындан 1957 чылда 87,1 миллиард долларга чедир көвүдөөн. Шериг-үлетпүр монополиялары боттарынга алаңын ажыктыг ол негелдени хандырарын орадашпышаан, бодунуң эдлчээнде шериг продукциязын бүдүрериңе материалдарны берип турар фирмаларның ортузунга чатыгларны тарадып турар. Ол чоруk ниитизи-биле аар үржуктарны өскүдилгелерге ажылчыннарны немеп киирерин негеп турар, ынчангаш ол база-ла хереглел чүүлдериңе негелдени көвүдедиринче аппар чыдар.

Ынчалза-даа экономиканың милитаризациязы бүдүрүлгениң өзүлдезинге быжыг үндезин база болуп шыдавас. Түге дээрге, капиталистиг күүрнеде шериг чагыгларын чоога үндүрүг онаалгазын көвүдедип турган, күрүнениң ап турар хөренгилериниң күсели-биле чорудун турар болгай. Өске талазында шериг продукциязынга күрүнениң хереглели хамааты хереглелге немелде кылдыр әвес, оны кызырарынга тургустунуп турар. Моон-биле кады чазактың чагыгларының киириддези бүдүрүлге аппарадының хемчээлдерин салбартырынче монополиларны албадап турар. Мынчангаш экономиканың милитаризациязы үлетпүрүнүң бүдүрүлге аргаларын-биле хереглелдің төлевир аргалыының аразында карышкактың түгле улгаттырар аппар. Ол карышкактың улгады бөөр чоруу экономиктиг кризиске чедирер.

Дайын сөөлүндеги үеде капиталистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдези ажылчыннарны мөлчүүрүн бедидери-биле, ылаңгыя оларның боттуг ажыл төлевирин кудуладыры-биле чоруттунуп турган. Сөөлгү чылдарда ажылчыннар боттарының күш-ажылының төлевирин чамдык талазы-биле көвүдедирин чедип алган, чижээлээрге, Англия болгаш Германияның Федеративтиг Республиказы ышкаш капиталистиг чуруттарда күш-ажылдың төлевири күш-ажылдың бүдүрүүлүүнүн дыка хожудап калган. ГФР-де 1956 чылдан 1957 чылга чедир ажыл төлевири ортумаа-биле 2,2 хуу бедөөн, а күш-ажылдың бүдүрүүлүү 8 хуу өскен. Ынчаарга капиталистиг чуруттарның хөй нуруузунда боттуг ажыл төлевири кудулан турар. Францияда 1955 чылдан 1957 чылга чедир акша-биле алыр ажыл төлевири 10 хуу өскөөн, а чуруттан амыдыраарының үнези 25 хуу улгаткан. Чамдык чуруттарда акша-биле алыр ажыл төлевири безин кудулап турар. Чижээлээрге, АКШ-та ажылдап кылыр үлетпүрүнүң ажылчыннарының недельде ортумаа-биле алыр ажыл төлевири 1957 чылдың февральда 82,41 доллардан 1958 чылдың февральда 80,85 долларга чедир кудулан батkан.

Ажылчыннарның хоозурап турарының күштелген чоруу оларның садын алыр аргалыының кудулааны болур, ол база-ла экономиктиг кризисче аппар чыдар.

Ол чоруктан уштунуп үнер арганы дилевишаан, капиталистиг монополиялар хереглекчилерни кулданыр турар хереглелер-биле бараанларның өртөөн үзүктеп төлөөр кылдыр садыгларын практикалап турар. АКШ-та өртөөн үзүктеп төлөөри-биле саткан бараанларның түнү 1948 чылдан 1958 чылга чедир барык дерт катап өскен. Хереглелдің чээлизи бараанларның бүдүрүлге-

(Төнчүзү дөртку арында).

Эш Георгий Дамяновтуң мөчээнинге хамаарыштыр

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар телеграф агентилелиниң дамчытканы болза:

«Бистиң партиявыстың болгаш улус-демократтыг күрүневистин кескү удуртур ажылдакчызы, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы эш Георгий Дамянов ноябрь 27-де, 12 шак 30 минута турда хенертен мөчээнин Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Болгарияның Улус Республиказының Улустуң хуралының Президиуму болгаш Министрлер Чөвүдели партияга болгаш бүгү ажылчы чоннарга ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

Бодунуң бүгү медерелдиг амыдырал-чуртталгазын Георгий Дамянов капитализмниң болгаш монарх-фашизмниң дарлалындан улустуң хосталгазы дээш демиселге, Коммунистиг партияның улуг хереезе, бистиң чуртувуска социализмниң тиилелгезинге берген.

Георгий Дамянов болза Георгий Димитровтуң шынчы өреникчизи болгаш соратнигы, Болгарияның Коммунистиг партиязының эң хоочун болгаш шылгаттынган кижилериниң бирээзи, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчэшкининиң идепкейлиг ажылдакчызы чораан. 1923 чылдың маадырлыг сентябрь тура-халыышкынының одун сыныш дивес быжыг болгаш маадырлыг чорук-биле эрткеш, Георгий Дамянов фашизмниң болгаш дайынның чылдарында коргуш чок пролетаржы революсчуның болгаш Коминтерниң ажылдакчызы болур кижиниң хайныышкынныг ажылчорудулгазын калбартып чоруткан. Сентябрь 9-түн типилелгезиниң соонда ол бодунуң бүгү күжүн Болгарияның Улус Республиказының болгаш оон чепсектиг күштериниң тургузуушкунунга, Ада-чурттуң фронтузунуң тугунуң адаанга ажылчы чоннарны сырый каттыштырарынга болгаш улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эвин быжыглаарынга берген.

Марксизм-ленинизмниң улуг принциптеринге кызыгаар чок шынчы, эш Георгий Дамянов партияның хүрээлениниң арыг-силиг чоруу болгаш демир дег быжыг чаңгыс эви дээш могаг чок демиселчи, чалбыыштыг патриотчу-интернационалисчи, быжыг болгаш бузулбас болгар-совет найыралдың чайгыыш чок камгалакчызы чораан.

Улуска бодунуң кызыгаар чок бердиниишкини-биле, кижиниң болгаш коммунистиң оон бодунда сиинниккен байгамчыктыг шынарлары-биле ажылчы чоннарның шынчы хүндүткелин болгаш изиг ынакшылын ол чаалап алган.

Эш Георгий Дамяновтуң партияга болгаш улуска бараан болдурган үре-түннелдиг бүгү ажыл-чорудулгазы бистиң социалистиг төрээн чуртувустуң улам ынайгы чечектелиишкини дээш демиселге ажылчыннарга, тараачыннарга болгаш бүгү ажылчы чоннарга сорук киирикчи үлегер-чижек болур.

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди. Болгарияның Улус Республиказының Улустуң хуралы. Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүдели.

1958 чылдың ноябрь 27».

„БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙНИ КАЙГАДЫПТАР ЧЕДИ ЧЫЛ“

СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринге даштыкыда үнелелдер

СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин даштыкының хөй-ниитизи болгаш парлалгазы калбаа-биле тайылбырлап үргүлчүлевишаан.

Бүгү Кореяның профэвилелдериниң федерациязының ТК-зының даргазы, Кореяның Күш-ажыл партиязының ТК-зының Президиумунуң кежигүнү Ли Хе Суннуң СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаавы болза, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистери социалистиг тургузугнуң капитализмден артык күштерлииниң чаа херечилели болуп турар. Экономиктиг хөгжүлдениң талазынга АБШ-ты төөгүлүг кыска хуусада чедер болгаш эрттер талазы-биле Совет Эвилелинге калбак перспективалар тезистерде ажыттынып турар. Коммунистиг чуртаргайлар социализмниң тиилээринің үндезини болуп турар, ол чурагайлар хөгжүлдениң чүгле социалистиг чуруттарда бар аргаларының дугайын херечилел турар.

Чаа чеди чыл планы чүгле Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер болгаш камгаланыр аргазын быжыглаар эвес, харыр Совет Эвилели баштаан бүгү социалистиг лагерьни күштелирин, оон чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын күштелдирер деп Ли Хе Сун чугаалаан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары социализмни тургузуп болгаш Төрээн чуртун тайбың каттыштырар дээш демиселжин турар бүгү корей ажылчы чоннарга сорук киирикчи күш болур дээрзин ол онзалап демделгээн.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа чуруттары-биле экономиктиг харылзааларны калбартырының эргежок чугулазын Голландияның үлетпүр болгаш садыг бөлүктери улам-на хаңдыр медереп билип турар. Голландияның үлетпүр бөлүктериниң органнары — «Алгемейн ханделсблад» болгаш «Ниве роттердамше курант» солуннар ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планын тайылбырлавышаан, Совет Эвилелиниң экономиктиг күчүзүнүң кайгамчык улуг өзүлдези Совет Эвилелиниң болгаш капиталистиг чуруттарның аразынга экономиктиг харылзааларны калбартырының улуг аргаларын ажыдып турар деп санап турар.

Даштыкы-биле экономиктиг харылзаалар талазы-биле Голландияның эң улуг үлетпүр өзөлөрүн төп орган Голландияның болгаш социалистиг чуруттарның аразынга экономиктиг харылзааларны калбартырын саналдап турар.

Голландияның экономика институдунуң органы «Экономис-статистисе берихтен» журналдың өзөлчеглиг номери чүү-биле Совет Эвилелиниң экономиказынга ,тураскаатты нган. Совет Эвилелинде планнаашкынның, совет экономиканың болгаш садыгның хөгжүлдезинің, кошкак хөгжүлделиг чуруттарга социалистиг чуруттарның экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчызының база. Совет Эвилелиниң эгээртинмес чиг-эт курлавырларының дугайында сураглыг голланд экономистериниң үүлдерин ол журналда парлаан.

Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистериниң дугайында үш үүлдерни Грециянның «Атинаики» дээр буржуаз солуну парлаан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планының чурагайларын көргүспүшаан, ол солун оларны «чурагайларда шүлүглел» кылдыр адап болур деп бижээн.

«Тезистерин дээрги Хрущевтун бүгү улуска чарлап дыңнатканы чаа чеди чыл планының эн-не солун үүлдериниң бирээзи болза ажыл төлевириниң болгаш орулгаларның бедиири база миллион-миллион ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күш-ажылының байдалдарын экижидери болур деп ол солун бижээн.— Хрущевтуң планы чеди чылларның дургузунда күш-ажылдың болгаш ажыл төлевириниң байдалдарын совет ажылчыннар эвээш ү-шакта ажылдааш, а боттарының кылган ажылы дээш делегейниң кандыг-даа чуртунуң ажылчыннарындан хөйну алыр ыңдыг бедик чергеге экижидерин аазап турар».

База бир өске «Авги» дээр грек солун делегейниң хөй-ниитизи чеди чыл планын Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг политиказының бүүредилгези кылдыр үнелеп турар деп бижээн.

1959 — 1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планын Аргентинаның недель санында үнер «Нуэстра палабра» солуну кайгамчык улуг ужур дузалыг кылдыр көрүп турар. «Бүгү делегейни кайгадыптар чеди чыл» деп эгелиг редакция үүлүнде солуннуң демделгээни болза, кайгамчык улуг планнарны чугаалажып көргениниң түннелинде Совет Эвилели бүдүрүүшкүнүнүң ниити хемчээлиниң болгаш продукциянны чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр бүдүрериниң талазы-биле делегейниң бүгү чуруттарын, оон иштинде Каттышкан Штаттарны база ажып эрттер». Солуннуң онзалап демделгээнин өзүгээр алырга ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чаа планы «кабинетке олура даап болаашкынныг»